

Н. С. Стрельченко,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ПИТАННЯ-ПЕРЕПИТИ В СИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються підходи до особливостей визначення питань-перепитів як лінгвістичного явища, систематизуються критерії їх виокремлення у системі англійської мови, а також їх формальні та функціональні особливості.

Ключові слова: загальне/спеціальне питальне речення, питання, повторювальне/пояснювальне питання-перепит, синтаксичний тип речення.

В статье рассматриваются подходы к особенностям определения вопросов-переспросов как лингвистического явления, систематизируются критерии их выделения в системе английского языка, а также их формальные и функциональные особенности.

Ключевые слова: общее/специальное вопросительное предложение, вопрос, объяснительный/повторяющий вопрос-переспрос, синтаксический тип предложения.

The article focuses on the approaches to defining echo questions as a linguistic phenomenon and systematizes the criteria for their classification in the system of the English language as well as their formal and functional peculiarities.

Key words: general/special interrogative, question, recapitulatory/explicatory echo question, syntactic sentence type.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зверненість сучасної лінгвістики до вивчення проблем комунікативної взаємодії та особливостей функціонування мовних одиниць у спілкуванні і, зокрема, у діалозі як «найбільш природній формі комунікації» [1, с. 439] визначає необхідність його всебічного дослідження. У зв'язку з тим, що питання-перепити є дуже поширеними у діалогічному дискурсі [8, с. 199], важливим є вивчення їх структурних та функціональних особливостей.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Питання-перепити привертала увагу дослідників при розгляді особливостей питальних речень та висловлень і їх класифікації на основі синтаксичних, семантичних та функціональних особливостей [6; 7; 17; 20; 22; 25; 26]. Окреме дослідження було присвячено просодичним характеристикам питань-перепитів [2].

Актуальність цієї роботи зумовлена необхідністю уточнення статусу питань-перепитів у системі англійської мови, а також критеріїв їх виділення та визначальних характеристик.

Об'єктом дослідження є питання-перепити в системі англійської мови, а **предметом** – структурні та функціональні критерії виокремлення питань-перепитів в системі англійської мови.

Мета статті полягає у визначенні місця питань-перепитів у системі англійської мови. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: проаналізувати підходи до визначення й класифікації питальних речень; уточнити визначення вихідних понять (питальне речення, питання, питання-перепит); узагальнити структурні (формальні) характеристики питань-перепитів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Системне дослідження питань-перепитів передбачає з'ясування критеріїв (формальних, семантичних, функціональних), що лежать в основі їх виділення. При розгляді синтаксису англійської мови у традиційних граматиках (О.І. Смирницький, С. Грінбаум, Дж. Ліч, Р. Кверк, Й. Свартвік) дослідники виділяють чотири синтаксичні типи простих речень на основі формальних критеріїв: розповідні, питальні, спонукальні та окличні [5, с. 258-263; 7, с. 803]. Так, для *розповідних* речень характерною є наявність підмета, який, як правило, передує дієслову. *Питальні* речення за формальним критерієм поділяються на а) загальні (yes-no interrogatives), у яких допоміжне дієслово розташовується перед підметом, та б) спеціальні (wh-interrogatives), де в початковій позиції знаходиться питальне слово. *Спонукальні* речення характеризуються відсутністю експліцитно вираженого граматичного підмета та вживанням дієслова-присудка у початковій формі. Для *окличних* речень визначальною є наявність слів *how* або *what* у початковій позиції та прямий порядок слів [7, с. 803].

Для більшої точності та гнучкості синтаксичного опису П. Коллінз пропонує замість терміну «тип речення» використовувати термін «тип клаузи», оскільки, на думку дослідника, *тип клаузи* можна використовувати для аналізу як підрядних, так і головних речень (за винятком спонукальних). За такого підходу типи клауз (розповідні, питальні, спонукальні, окличні) П. Коллінз вважає взаємовиключними, а *питання-перепити* не беруться до розгляду у системі клауз, оскільки вони запитують інформацію про певний елемент з попередньої репліки і за своєю структурою можуть відповідати будь-якому типу клаузи (до якого належить репліка, яку вони повторюють – Н.С.). Розглянемо наступні приклади:

(1) (A) «I wrote it, to bring you here.»

(B) «**You wrote it?** There was no one on earth outside the Joint who knew the secret of the dancing men. How came you to write it?» [11, с. 269].

(2) (A) «Yeah, but look at the job he had! It's obviously a dangerous occupation. You said yourself everybody carries weapons up there.»

(B) «**Look at his job?** Okay, let's look at it» [27, с. 247].

В прикладі (1) питання-перепит мовця (B) структурно відповідає розповідному типу клаузи, а в (2) – спонукальному [26, с. 180-181].

Перед детальним розглядом інших особливостей питань-перепитів доцільно звернути увагу на термінологічне розрізнення синтаксичних категорій (розповідного, питального, спонукального і окличного речень) та

семантичних класів (повідомлення, запитання, волевияву та вигуку), що виокремлюються дослідниками на основі функцій даних типів висловлень у дискурсі [7, с. 803-804]. Так, за М.І. Жинкіним, *питальне речення* характеризується наявністю спеціальних слів (часток, сполучників), певного порядку слів і, що вважається найважливішим, специфічної інтонації, тоді як *питання* визначається метою висловлювання (спонуканням співрозмовника відповісти на спрямоване до нього мовлення) [3, с. 23]. Відповідно до такого розрізнення, у терміні «питання-перепит» бачимо його функціонально-семантичну орієнтованість. Розглянемо деякі визначення питання-перепитів.

Р.В. Тешнер та Е.Е. Еванс визначають *питання-перепит* як «дослівне чи перефразоване повторення попередньої репліки або її частини, щоб підтвердити правильність її розуміння або виразити здивування чи недовіру» [25, с. 64].

На думку Дж. Ліча, питання-перепит – це «питання, яке повторює попереднє висловлення (*стимул*, за Дж. Макколі [22, с. 561]) і є рівнозначним проханням повторити це висловлення (або принаймні його частину). Питання-перепити використовуються тому, що співрозмовник не до кінця почув або зрозумів сказане або йому важко повірити у зміст почутого» [18, с. 35]. Схожою є й позиція У. Чейфа, який розглядає питання-перепити як «повторення вимовлених співрозмовником, речень, що безпосередньо передують і вживаються переважно для того, щоб перевірити правильність сприйняття» або для запити інформації, яку не було сприйнято [6, с. 396]. Отже, з одного боку, питання-перепит є реактивною реплікою (раціонально-логічного чи емоційного характеру), а з іншого – ініціативною (проханням надати інформацію). Зокрема, у ситуації (3) питання-перепит *'Didn't kill her?'* вказує на здивування мовця (А) від щойно почутої репліки, інтенсивність якого підкреслюється невербальним маркером (поглядом *«stared»*), а також лексемою *amazement*, і спонукає співрозмовника (В) детальніше пояснити, що мається на увазі.

(3) (А) *'Well, he was her husband, you see, sir.'*

(В) *'Yes, so you said before.' He paused for a minute or two. Then he said: 'Suppose that, after all, he did not kill her.'*

(А) *'Didn't kill her?' She stared.*

(В) *'That is what I said. Supposing someone else killed her... Have you any idea who that someone else could be?'*

(А) *She stared at him with even more amazement* [9, с. 25].

Реалізація найважливіших формальних ознак, що характеризують питальні речення (питальна інтонація, інверсований порядок слів, наявність питальних займенників [4, с. 177]), значною мірою залежить від функцій, які питання-перепити виконують у дискурсі. Відповідно, автори колективної монографії Р. Кверк, С. Грінбаум, Д. Ліч та ін. виділяють *повторювальні* (recapitulatory) та *пояснювальні* (explicatory) питання-перепити.

Повторювальне питання-перепит визначається як «питання, яке повторює частину або все повідомлення, щоб підтвердити (правильність розуміння – Н.С.) його зміст(у)» [7, с. 835]. За структурою повторювальне питання-перепит може бути загальним або спеціальним. *Загальне* питання-перепит повторює попередню репліку з висхідною інтонацією (високим висхідним тоном [10, с. 92]), наприклад:

(4) (А) *'I think you might perhaps do good work in Andover. Try the children.'*

(В) *'The children?'* [9, с. 85].

Ступінь відтворення репліки-стимулу в питанні-перепиті може варіювати (від повного до повторення одного слова або члена речення). Розглянемо приклади (5) і (6).

(5) (А) *Well, then, about that chasm. I had no serious difficulty in getting out of it, for the very simple reason that I never was in it.»*

(В) *«You never were in it?»* [11, с. 235–236].

В (5) питання-перепит структурно відповідає підрядній частині з попереднього складного речення (стимулу), при цьому порядок слів зберігається, а особовий займенник *I* та узгоджене з ним дієслово-присудок (*was*), змінюється відповідно до зміни ролей мовців на *you were*.

(6) (А) *[...] My room at the Cedars is a double-bedded one.*

(В) *The Cedars?*

(А) *Yes; that is Mr St Clair's house. I am staying there while I conduct the enquiry* [11, с. 64].

В обміні (6) мовець В повторює власну назву *The Cedars*, референційна віднесеність якої є незрозумілою. При цьому питання-перепит сприймається мовцем А як амбівалентне (прохання повторити чи пояснити): спочатку А підтверджує правильність сприйняття слова і лише потім вдається до більш детального пояснення ситуації.

З точки зору лексичного наповнення перепитів варто відзначити можливість використання синонімів.

(7) (А) *«... I got laid off yesterday, replaced by a computer.»*

(В) *«You got fired?» Her mother sounded stunned* [24, с. 30].

При повному збереженні граматичної структури стимулу (*S + get + Participle II*) питання-перепит у (7) виражає додаткові конотативні значення. Дієслово *lay off* пояснюється у словнику як звільнення через скорочення штату і не передбачає особистої вини звільненого працівника [19, с. 911]; це значення актуалізується і в контексті висловлення мовця А, на що вказує пояснення *replaced by a computer*. Вживання синоніма *fire* (звільнити працівника через те, що він зробив щось не так [21, с. 664]) у питанні-перепиті надає йому оцінного характеру, а також більшої емоційності у порівнянні зі стимулом, яка також підкреслюється невербально (голосом: *sounded stunned*).

Експліцитно прохання повторити може виражатися за допомогою слів *'Did you say...?'* на початку загального питання-перепиту або додаванням наприкінці питання-перепиту інваріантної частини розділового питання *'(did) you say?'* [7, с. 835]:

- (8) (A) *Please give me a cushion.*
 (B) **Did you say** you wanted a cushion? [15, с. 104].

(9) 'A crossroads, **did you say?**' [23, с. 126].

У повторювальному спеціальному питанні-перепиті питальне слово вказує, яку саме частину попередньої репліки мовець не почув або не зрозумів [7, с. 835]:

(10) (A) 'She'll give you a letter of introduction, won't you, Myrtle?'

(B) '**Do what?**' she asked, startled [12, с. 39].

(11) (A) «Excuse me?» A woman at a desk is calling to me. «Have you paid?»

(B) **Have I what?** You don't have to pay to get into museums! Oh, of course – she's just joking with me. I give a friendly little laugh, and carry on [16, с. 104].

(12) «[...] Don't forget we are twenty-five miles from St. Blasien».

«**How far?**»

«Twenty-five miles, a little over if anything» [15, с. 141].

Для повторювальних спеціальних питань-перепитів характерною є висхідна інтонація, причому ядро термінального тону актуалізується на питальному слові, наприклад, (12) [7, с. 835].

При розгляді структурних модифікацій питань-перепитів (які виникають при повторенні різних синтаксичних типів речень) та визначенні їх корпусу доцільно звернути увагу на питання-перепити, які стосуються питальних речень. Р. Кверк, С. Грінбаум, Дж. Ліч та ін. виділяють чотири структурні підтипи:

1) загальне питання до загального питання:

(13) (A) «[...] How does she say this fellow got hit? Does she say she was driving?»

(B) «**Does she say she was driving?** She was driving» [27, с. 295].

2) загальне питання до спеціального питання:

(14) (A) «Hullo! what's that for?»

(B) «**What's that for?** Why →» [14, с. 47].

3) спеціальне питання до загального питання:

(15) (A) 'Did you see that?' demanded Tom.

(B) '**See what?**' [12, с. 127].

спеціальне питання до спеціального питання [7, с. 836–837]:

(16) (A) *Where's Jack?*

(B) **Jack who?**

(A) *Jack Nance. Your good friend. Where is he?* [13, с. 387].

Пояснювальні питання-перепити вживаються швидше для пояснення, аніж повторення сказаного. За формою це завжди спеціальні питання, які, на відміну від повторювальних спеціальних питань-перепитів, вимовляються зі спадним тоном на питальному слові [7, с. 837]. Ще однією відмінною рисою пояснювальних питань-перепитів є те, що елемент, якого стосується питальне слово, не було названо у репліці-стимулі. Розглянемо приклади:

(17) (A) '[...] Have you managed it?' There was that about his tone I did not altogether like; I noticed Harris resented it also.

(B) '**Managed what?**

(A) 'Why, to get off,' said George [15, с. 25].

(18) (A) 'There's something funny about a fellow that'll do a thing like that,' said the other girl eagerly. 'He doesn't want any trouble with anybody.'

(B) '**Who doesn't?**' I inquired.

(A) 'Gatsby' [12, с. 49].

(19) 'What do you think?' he demanded impetuously.

'**About what?**

He waved his hand toward the bookshelves.

'About that. As a matter of fact you needn't bother to ascertain. I Ascertained. They're real.'

'**The books?**

He nodded [12, с. 51].

(20) (A) 'Look in the drawer there,' he said, pointing at the desk.

(B) '**Which drawer?**'

(A) 'That drawer – that one' [12, с. 164].

В обмінах (17) і (18) репліки-стимули містять особові займенники (*it, he*), референція яких незрозуміла з безпосереднього вербального контексту і потребує уточнення для успішного продовження розмови. На думку У. Чейфа, використання питань-перепитів у таких випадках спричинене «помилковою прономіналізацією» елементів, які розглядаються як відомі співрозмовникові [6, с. 391]. У ситуаціях (19) і (20) питання-перепити використовуються, щоб усунути неоднозначність тлумачень репліки-стимулу і з'ясувати, що саме мається на увазі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи особливості проаналізованих у статті типів питань-перепитів можна зробити висновок про те, що основою для виокремлення питань-перепитів як окремої категорії висловлень слугує їх функція в дискурсі (вираження раціонально-логічної або емоційної реакції мовця на попереднє висловлення співрозмовника або запит додаткової інформації), у той час як формальні характеристики (інверсований порядок слів та наявність допоміжного дієслова у загальних питаннях-перепитах, розташування питального слова у початковій позиції у спеціальних питаннях-перепитах,

специфічна питальна інтонація) є не диференціальною, а інтегральною ознакою питань-перепитів, оскільки їх реалізація визначається попередньою реплікою та ситуацією спілкування.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в розгляді подібностей та відмінностей питань-перепитів та інших типів питань в аспекті їх семантичних та функціональних особливостей.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – [2-е изд., испр]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. Близниченко Л. А. Интонация переспроса в современном английском языке : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. А. Близниченко. – М., 1956. – 16 с.
3. Жинкин Н. И. Вопрос и вопросительное предложение / Н. И. Жинкин // Вопросы языкознания. – 1955. – № 3. – С. 2-34.
4. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М. : Высш. школа, 1981. – 285 с.
5. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка / А. И. Смирницкий ; под. ред. В. В. Пассека. – Москва : Издательство литературы на иностранных языках, 1957. – 286 с.
6. Чейф У. Л. Значение и структура языка / Уоллес Л. Чейф ; [пер. с англ. Г. С. Щура]. – М. : Прогресс, 1975. – 431 с.
7. A comprehensive Grammar of the English Language / [Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik I.]. – London : Longman, 1985. – 1779 p.
8. Carter R. Cambridge grammar of English / R. Carter, M. McCarthy. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 973 p.
9. Christie A. Selected Detective Prose / Agatha Christie. – Moscow : Raduga Publishers, 1989. – 398 p.
10. Cruttenden A. Intonation / Alan Cruttenden. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986. – 220 p.
11. Doyle A. C. The Best of Sherlock Holmes / Arthur Conan Doyle. – Ware : Wordsworth Editions Limited, 1998. – 397 p.
12. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby / Francis Scott Fitzgerald. – London : Penguin books, 1994. – 187 p.
13. Grisham J. The Client / John Grisham. – New York : Dell Publishing, 1994. – 566 p.
14. Jerome K. Jerome Three Men in a Boat / Jerome K. Jerome. – [2nd edition]. – Moscow : Higher School, 1976. – 158 p.
15. Jerome K. Jerome Three Men on the Bummel / Jerome K. Jerome. – London : Penguin books, 1994. – 207 p.
16. Kinsella S. Confessions of a Shopaholic / Sophie Kinsella. – New York : Bantam Dell, 2003. – 348 p.
17. Leech G. A communicative grammar of English / G. Leech, J. Svartvik. – [3rd edition]. – London : Routledge, 2003. – 456 p.
18. Leech G. A Glossary of English Grammar / Geoffrey Leech. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 133 p.
19. Longman Dictionary of Contemporary English / [edited by C. Fox et al.]. – 4th edition. – Harlow : Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p.
20. Longman grammar of spoken and written English / [D. Biber, J. Johansson, G. Leech et al.]. – London : Longman, 1999. – 1204 p.
21. Longman Language Activator / [edited by E. Adrian-Vallance et al.]. – 2nd edition. – Harlow : Pearson Education Limited, 2002. – 1530 p.
22. McCawley J. D. The Syntactic Phenomena of English / James D. McCawley. – [2nd edition]. – Chicago : The University of Chicago Press, 1998. – 834 p.
23. Mortimer J. Summer's Lease / John Mortimer. – London : Penguin books, 1991. – 288 p.
24. Steel D. Legacy: A Novel / Danielle Steel. – New York : Delacorte Press, 2010. – 336 p.
25. Teschner R. V. Analyzing the grammar of English / R. V. Teschner, E. E. Evans. – [3rd edition]. – Washington, D. C. : Georgetown University Press, 2007. – 248 p.
26. The Handbook of English Linguistics / [ed. B. Aarts, A. McMahon]. – Oxford : Blackwell Publishing, 2006. – 815 p.
27. Wolfe T. The Bonfire of the Vanities / Tom Wolfe. – New York : Farrar, Straus and Giroux, 1987. – 690 p.